

ETNOGRAFSKO-FOTOGRAFSKI DOPRINOS RADIVOJA SIMONVIĆA HRVATSKOJ ETNOLOGIJI

ALEKSANDRA MURAJ

Institut za etnologiju i folkloristiku
10000 Zagreb, Zvonimirova 17
e-mail: muraj@maief.ief.hr

UDK: 39-05 Simonović, R 39.01:77(497.5)

Izvorni znanstveni rad
Primljeno: 04. 07. 2000.
Prihvaćeno: 06. 11. 2000.

Prilogom se upozorava na ličnost i djelo dr. Radivoja Simonovića (1858-1950), liječnika iz Sombora. Riječ je o osobi neobično širokih interesa i raznolike aktivnosti, kojeg su podjednako zanimali i prirodni i kulturni fenomeni. U njegovoj obimnoj spisateljskoj produkciji nalaze se i zapisi s etnografskom građom, ponajviše o načinu života dinarskih stočara. Simonović je i autor značajne kolekcije fotografija koje se uz dokumentarnu vrijednost odlikuju i visokom estetskom razinom.

Ključne riječi: povijest hrvatske etnologije / etnografska fotografija / dinarski stočari

POVOD PRVI

Početakom 80-ih godina 20. st. Rajko Nikolić, etnolog i dugogodišnji upravitelj Vojvođanskog muzeja, upozorio me na zbirku izvrsnih fotografija s etnografskim motivima iz Žumberka, područja u kojem sam tada provodila etnološka istraživanja. Četrdesetak fotografije iz te regije, smještene u zapadnom dijelu središnje Hrvatske, snimio je 1907. te 1927. somborski liječnik dr. Radivoj Simonović. Dio su obimne kolekcije koja je pohranjena u Vojvođanskom muzeju u Novom Sadu, a sastoji se od 1452 pozitiva i oko 1400 negativ (Maluckoy, 1974:153). Susret sa žumberačkim fotografijama, koje sam ocijenila dragocjenim dokumentom minuloga vremena, bio mi je povod da se upoznam s cjelokupnom kolekcijom, tim više što je njezin veći dio snimljen na području Hrvatske. Tada sam saznala da je 1948., u doba kad je Rajko Nikolić zbirku otkupio za muzej, Simonović već dosegao duboku starost pa nije više bio u stanju potpuno srediti svoju bogatu zbirku, posebice naknadni nered prouzročeni vihorom tek minulih zbivanja Drugoga svjetskog rata. Stoga su podaci za mnoge fotografije bili manjkavi, a za neke čak i upitni. Nikolić je radio na tome da se manjkavi podaci dopune, a postojeći u najvećoj mogućoj mjeri verificiraju. U tom sam mu poslu ponešto i pomagala, slijedeći tragove brojnih Simonovićevih boravaka u Hrvatskoj i istražujući mu ostavštinu.

Međutim, višegodišnje teško narušeno zdravlje prof. Nikolića, a potom i smrt 1990., zapriječili su da se to nastojanje privede kraju. Smatrajući da u povijesti hrvatske etnologije, posebice u katalogu njezinih etnografskih i fotografskih izvora, Simonovićev opus ne bi smio ostati posve zanemarenim, osjećam se ponukanom da ga osvijetlim onoliko koliko mi to raspoloživi izvori omogućuju.

CURRICULUM VITAE

Zapitala sam se ponajprije: tko je bio Radivoj Simonović? Odgovor na postavljeno pitanje dolazi iz pera dr. Miroslava Hirtza¹, Simonovićeve dobra prijatelja, dugogodišnjega (mada dvadeset godina mlađeg) sudruga i sudionika mnogih planinarskih pothvata. Prilog o životopisu, djelatnosti i bibliografiji tada još neobično krepka 67-godišnjeg Simonovića Hirtz je objavio 1925. u časopisu *Hrvatski planinar* (Hirtz, 1925:21-27). Potvrdu Hirčevih navoda moglo se razaznati iz kraćeg nekrologa što ga je povodom Simonovićeve smrti napisao u *Glasniku Etnografskog instituta SANU u Beogradu* 1952. Živan Sečanski (1952:563-566). Potom je 1958., uz stotu obljetnicu Simonovićeve rođenja, u Somboru izašla brošura o njegovu životu i radu (Daljčev, 1958.).² Svoje je zasluženo mjesto Simonović našao i u serioznom prikazu Mirka Markovića o istraživačima velebitskog krša (Marković, 1960:75-80).

Od navedenih pisaca saznajemo da je naš autor svoj životni vijek započeo u Srijemu, a nakon lutajućeg razdoblja prostorom tadašnje Austro-Ugarske Monarhije, završio u Bačkoj. Rođen 17. kolovoza 1858. u Ledincima pokraj Srijemske Kamenice, bio je učenikom kameničke osnovne škole te potom novosadske gimnazije. Studijem u Beču stekao je medicinsku naobrazbu, koju je za sedmogodišnjeg razdoblja nakon diplome proveo kao vojni liječnik. Službovao je isprva u Češkoj, godine 1887. obreo se u Hercegovini (djelujući u Avtovcu, Čemernu, Nevesinju i Obrinji), a zatim u Trstu. Naredno je, sad već civilno, razdoblje proveo u Hrvatskoj. Ponajprije je četiri godine radio kao općinski liječnik u Milni na Braču, a nakon toga kao kupališni liječnik u Lipiku u Slavoniji. Otuda se vraća u rodnu Vojvodinu, godine 1896. nastanjuje u Somboru, gdje u liječničkom zvanju djeluje do u duboku starost. Umro je u Somboru 21. srpnja 1950.

PALETA INTERESA

Svojim zvanjem i dugogodišnjom profesionalnom djelatnošću Simonović se najneposrednije bavio čovjekom, njegovim fizičkim i psihičkim habitusom. Usporedno je, međutim, pokazivao i izrazito zanimanje za prirodu, te je dobar dio svoga vremena, energije i novca uložio u proučavanje prirodnih fenomena. Prema Hirčevu mišljenju taj je interes bio potaknut još u đачko doba, u doba kad je kao osamnaestogodišnjak skupljao okamine po Fruškoj gori i Srijemu, prateći svoga gimnazijskog profesora Šandora Popovića (Hirtz, 1925:21). No, po svemu se čini da je prijelomni trenutak za taj interes bio njegov boravak u Hercegovini. Susret s hercegovačkim planinama sučelio ga je sa svijetom krša, koji će otada postati njegovom trajnom općinjenošću.

¹ Miroslav Hirtz (1878-1944), obrazovanjem zoolog, djelovao je kao direktor Zoološkog muzeja te profesor zoologije i lovstva na Šumarskoj akademiji u Zagrebu. Specijalnost mu bijaše orintologija. Usto se bavio skupljanjem narodne nomenklature, terminologije i frazeologije kraljevnjaka.

² Brošuru *Dr. Radivoj Simonović. Život i rad* potpisao je Đorđe Daljčev. No, osim kraćeg uvodnog i završnog dijela, cio je tekst doslovce preuzet (tek ekaviziran) Hirčev tekst. Ipak, autor se potrudio da bibliografiju koju je Hirtz naveo do 1925. nadopuni kasnijim Simonovićevim radovima.

Pristupa mu ponajprije s botaničkoga aspekta. Proučava vegetaciju kraških predjela i o njoj izvješćuje profesore botanike na sveučilištima u Beču i Grazu. Nerijetko se za pomoć u determinaciji obraća svom prijatelju, tadašnjem najboljem poznavatelju balkanske flore, dr. Arpádu Degenu, profesoru botanike na sveučilištu u Budimpešti.³

Mladenački uvid u paleontologiju dovodi ga do geografije, odnosno do geomorfologije. Izučavajući onodobnu relevantnu literaturu o geofizičkim procesima koji djeluju na oblikovanje zemljine površine, raspravlja o toj tematici na primjeru krša s tadašnjim bečkim autoritetima, posebice s dr. Richardom Schubertom.⁴ Svojim je poznavanjem problematike osvojio i zagrebačke geologe Ferdu Kocha⁵ i Josipa Poljaka⁶, s kojima se godine 1912. slučajno susreo podno Velebita u ličkome selu Krasno. Simonovićev diskurs o geotektonskom postanku velebitske Velike Paklenice, što ga je te večeri održao u ličkoj gostionici, priskrbio mu je ne samo uvažavanje svojih sugovornika već je bio i temeljem dugogodišnje suradnje te prijateljstva s prof. dr. Josipom Poljakom. "Od toga susreta" - obavještava nas Marković - "putovali su dr. Simonović i profesor Poljak po Velebitu gotovo trideset godina" (Marković, 1964:198). Valja još dodati da je na poticaj Poljaka i Hirtza svoje geomorfološke spoznaje o kršu Simonović zaokružio prilogom *Tektonische Urhohlräume unter den Falten-Gebirge*, što ga je objavio u vlastitom izdanju (Simonović, 1925.).

Uz bečke, gradačke, peštanske i zagrebačke znanstvenike Simonović je povezan i s beogradskim učenjacima. Interes za geografiju uputio ga je na dr. Jovana Cvijića.⁷ Kako se i potonji bavio problemima krša bio je našem autoru svojevrsni spiritus movens. Ishod te suradnje Simonovićeve je rasprava *O škrapama*, objavljena godine 1921. u beogradskome *Glasniku geografskog društva*.

U nekoliko je već navrata bio spomenut Velebit. I ne bez razloga. Ta će, naime, velebna planina postati nezaobilaznim dijelom zrela razdoblja Simonovićeve života i ključnom oznakom njegova stručno-znanstvenog, ali i umjetničkog stvaralaštva. Sve je započelo 1902. kad mu je, dok je liječio vlastiti muskulaturni reumatizam u Topuskom,

³ Arpád je Degen (1866-1934) uz Mađarsku i Bliski istok floristička istraživanja provodio i u Hrvatskoj. Zaslužan je za otkriće naše endemične vrste *Siberaea Croatica* te, posebice, *Lesquerella velebitica*, koja je kasnije po njemu nazvana *Degenia velebitica*.

⁴ Austrijski se geolog Richard Schubert (1876-1915) bavio također istraživanjem hrvatskih krajeva. Objavio je *Geološki vodič kroz sjeverni Jadran, Geologiju Dalmacije* i bio autorom nekoliko geoloških karata (Biograd - Tisno; Novigrad - Benkovac i dr.)

⁵ Hrvatski geolog i paleontolog Ferdo Koch (1874-1935), osnivač Geološko-mineraloškog zavoda pri Tehničkom fakultetu u Zagrebu, također se, među ostalim, bavio problemima krša. Osim studije *Tektonika i hidrografija u kršu*, izradio je brojne geološke karte, napose Velebita i Like.

⁶ Josip Poljak (1882-1962) je geolog i geomorfolog. Od 1908. radio je u Geološko-paleontološkom muzeju u Zagrebu, kojemu je od 1940. bio direktorom. Objavio je niz rasprava iz područja morfologije i hidrografije. I on se bavio geološkim kartiranjem te praktičnom primjenom spoznaja o kršu.

⁷ Jovan Cvijić (1865-1927), obrazovanjem geograf, bavio se u prvom redu geomorfologijom (doktorska disertacija o fenomenima krša) te antropogeografijom. Posebno ga je zanimalo podrijetlo stanovništva, migracijski tokovi i društveni ustroj stanovništva na Balkanu, o čemu svjedoči i njegovo glavno djelo *Balkansko poluostrvo i južnoslovenske zemlje*.

pod ruku došao svezak *Hrvatskoga planinara* s putopisom o Velebitu. Odmah se i sam odlučio na nj popeti, pa je u novinama objavio oglas kojim traži suputnika za tu ekspediciju. Činjenica što se na taj oglas nije nitko odazvao nije mogla promijeniti njegovu nakanu. Stoga je u ljeto godine 1903. otputovao u Senj, gdje se ukrcao na brod i doplovio do Obrovca. Odatle je krenuo kroz Paklenicu na planinu koju je, prema vlastitim riječima, doživio "kao bajku iz pradavnih vremena" (Marković, 1960:75). Otada svake godine provodi na Velebitu desetak do dvadesetak srpanjskih dana u društvu sjajnog suputnika Ilije Šarinića, "čestitog učitelja", kako ga opisuje, podrijetlom iz ličkoga sela Švice kraj Otočca (Simonović, 1914:66). Niz prvih jedanaest uzastopnih boravaka naprasno završava 1914., kad su on i njegov "pobratim Ilija" - doznajući za sudbonosni pucanj u Sarajevu koji je prouzročio Prvi svjetski rat - "utekli sa Velebita 27. VII. 1914." (Simonović, 1924:42). Nakon desetogodišnje stanke nastavlja 1924. godine drugim nizom od devet velebitskih pohoda. Na posljetku, 1938., na svoj osamdeseti rođendan (!), popeo se pješice u Hirčevu i Poljakovu društvu na vrhunac Ograđenicu i tada zauvijek oprostio od voljene planine (Marković, 1960:76, 79).

No, nije ga zadovoljilo da svoje spoznaje o kršu temelji samo na velebitskim iskustvima. Penjao se i na Prenj, Čvrstnicu, Dinaru, Biokovo, Čabulju, Durmitor, Prokletije, Triglav, Šar-planinu. Ulogu Ilije Šarinića, koji ga je u tim pohodima pratio

Planinari i pratnja na sjevernom Velebitu: prvi s lijeva dr. Radivoj Simonović, drugi Ilija Šarinić, treći dr. Miroslav Hirtz. Foto: R. Simonović

više od dvadeset godina, preuzeo je kasnije Dušan Jelkić, učitelj iz Bečeja (Daljčev, 1958:23). Ipak, unatoč tom širokom poznavanju gorskoga svijeta, Simonović je izjavio: "Od sviju planina od Triglava do Prokletija što sam vidio i obišao i sada još tvrdim da je Velebit najljepši i najinteresantiji" (Krajač, 1932:43).

Među zaljubljenicima planinarskih pohoda Simonović je bio neobično omiljen i poštovan. Tako je, primjerice, godine 1924. u povodu 50-te obljetnice postanka Hrvatskoga planinarskog društva, čijim je redovnim članom bio već dvadesetak godina, proglašen i njegovim počasnim članom.⁸ Prigodom, pak, osnivanja planinarskog društva u Somboru godine 1949., izabran je i njegovim počasnim predsjednikom. Somborski su planinari svomu, tada devedesetjednogodišnjemu, sugrađaninu iskazali čast nazvavši svoje udruženje Simonovićevim imenom (Daljčev, 1958:I). A kad je preminuo, hrvatski su planinari jednomu vrhuncu u južnom Velebitu nadjenuli ime Simonovića stapina.

Iskustvo stečeno boravkom u planinama, a temeljeno na vokaciji medicinaru, nastojao je nesebično prenijeti i drugima. Stoga se ne mogu zaobići ni njegovi članci posvećeni toj tematici, poput *Putovanja po planinama* (1909.), *Moje planinarenje* (1936.), *Kako da idemo, što da jedemo i što da pijemo u planini* (1936.), kao i niz kraćih priloga s opisom planina Drežnice, Čvrsnice, Prenja i ostalih. Istom tematskom krugu pripada i brošura iz 1923. *Đaci planinari*; prema Hirčevoj ocjeni to djelce u doba kad je objavljeno nije imalo premca u domaćoj planinarskoj publicistici.⁹

ETNOGRAFSKI ZAPISI

Trajno bavljenje čovjekom, što je prva od komponenti Simonovićeve djelatnosti, uz širok raspon prirodoslovnih interesa, što je nedvojbeno druga, ujedinile su se i u trećoj: znanstvenoj radoznalosti za način života i tradicijsku kulturu stanovnika regija koje je obilazio. Uostalom, svoj je antropocentrični pristup eksplicitno iskazao: "Ja

⁸ U svečanoj besjedi što ju je tada o povijesti Hrvatskog planinarskog društva održao potpredsjednik Josip Pasarić, kazao je i ovo: "... g. dr. Radivoj Simonović, gradski fizik u Somboru. On je tipičan planinar rođene grude: kroz dugo godina svakoga ljeta obilazi naše planine, pa je dosad prošao malo ne sve znatnije gore od Triglava do Šar-planine, a napose na Velebitu boravio po više tjedana više od 20 puta. On je izvrstan amater-fotograf i dosad je na samom Velebitu načinio oko 3000 snimaka, koje ne skriva kod sebe, nego ih zajedno s poučnim opisima priopćuje u različitim časopisima, te je napose u "Hrvatskom planinaru" objelodanio čitav niz sjajnih planinskih slika s vrlo instruktivnim opisima. Osim toga on se bavi etnografijom i geologijom, te je priopćio nekoliko rasprava u edicijama Srpskog geološkog društva. Sa "Hrvatskim planinarskim društvom" stoji u vezi više od 20 godina i kao član i kao suradnik društvenog glasila. Stoga predlaže odbor, da i njega izaberemo za počasnog člana. (Pljesak i odobravanje)" (*Hrvatski planinar*, 1924:144).

⁹ Nije zazirao ni od javnih nastupa. O njegovu predavanju, održanom u reprezentativnom prostoru Umjetničkog paviljona u Zagrebu, kroničari su zabilježili: "Na ponuku Hrv. Plan. društva središnjice u Zagrebu držao je 21. X. prošle godine njegov začasni član g. dr. Radivoj Simonović, gradski fizik u Somboru, koji je ovih dana stigao u Zagreb na liječnički kongres, zanimljivo predavanje o idealnom planinarenju. Zanimanje za to predavanje bilo je tako živo, da su se prostorije društva zagrebačkih Hrvatica "Tomislav" dupkom napunile planinarima, članovima središnjice i podružnice "Sljemena" iz Zagreba, i izaslanika podružnice iz Krapine, Siska, Samobora i Vrbovskoga. (...) Nato je predavač u dvosatnom govoru iznio čitav niz doživljaja i opažanja iz svog 40-godišnjeg planinarskog iskustva, a napose iz 20-godišnjeg planinarenja po Velebitu, o kojem je govorio s mladenačkim zanosom. (...) Slušateljstvo je oduševljeno odobravalo predavaču i na koncu poučnog i zanimljivog predavanja priredilo mu srdačne ovacije" (*Hrvatski planinar*, 1925:16).

hoću da iznesem pred širu publiku planinu i narod, divlju prirodu, kulturu i ljude! Na ljude su do sada svi naši planinari zaboravili, pa zato ću da ih ja pokažem" (1932:67).

Unutar Simonovićeve opusa etnografski je sadržaj iskazan na nekoliko načina. Jednu skupinu predstavljaju kraće bilješke o pojedinačnim pojavama na koje je nailazio, a objavljivane su ili u planinarskim priložima ili kao komentar uz fotografije. Takva je, primjerice, bilješka o prehrani, čija je draž i u tome što je potkrijepljena vlastitim iskustvom:

"Na našim dinarskim planinama, od Velebita do Durmitora, nema drugog kruha osim ječmenog. Ječam je krupno samljeven, zrno i ljuska zajedno, pa se ne mijesi sa kvascem i ne kisne, nego se samo neprosijano brašno zamijesi sa vodom i načini tri prsta debela pogača, pa se metne na usijanu vrelu kamenu ploču i pokrije pekom (od crijepa ili gvožđa), a ozgo se nagrne žeravica. Za sat je sve gotovo. (...) Sa takim smo se kruhom mi mnogo puta naslađivali, a kadgod smo i sami morali mljeti ječam na ručnom mlinu" (1936:195-196).

Drugi je primjer notica uz fotografije o transportiranju trupaca. Pod naslovom "Kako vuku grede" piše:

"Kadgod sam čitao da su Mlečani opustošili velebitske šume, nisam mogao razumjeti kako su svlačili debela stabla do mora. Slučajno 1909. pred Pazarištem naidemo na ljude, koji su jedno stablo dole vukli. Prvo ga otešu da bude lakše i pravije, da što manje zapinje, pa onda tu gredu sprijeda zatešu, 'začunje', da se bolje kliže po zemlji. Napred svrdlom provrtaju rupu i udare klin za koji utvrde jaram i upregnu dva vola. (Pred ovima je bio još jedan konj.) Po ravnom i uzbrdo ide bez brige, a gdje se vlači nizbrdo mora jedan ili dva čovjeka straga da vežu konop za klin u gredi (ovdje sikira zabijena) pak zadržavaju da ne udari naglo naprijed i ne polomi volovima noge" (Hrvatski planinar, 1914:116).

Veću skupinu čine tekstovi s opisima života i tradicija dinarskih stočara. Koliko je ta tema Simonovića trajno privlačila, može se razabrati iz njegova, gotovo bi se moglo kazati, usklika:

"Život stočara na planini je vanredno zanimljiv, božanstveno lijep, imponantno starinski, frapantno primitivan, grozno mučenički, a pri tome pun prave, čiste, nevine poezije i neobično pogodan za zdravlje, mada nitko ne poznaje ni higijenu ni medicinu!" (Hrvatski planinar, 1936:56).

Za boravka je u planinskim pastirskim stanovcima dijelio ne jednom skromno jelo i tvrd ležaj sa svojim domaćinima. Stoga se i njegovi opisi odlikuju proživljenošću te prenose autentičnu atmosferu. Takav je i zapis nastao nakon boravka kod hercegovačkih stočara iz daleke 1907. godine. Osim zapažanja o odjeći, graditeljskim značajkama i unutrašnjem uređenju koliba na Čvršnjaci te prehrani i načinu zabavljanja, opisao je i preradbu mlijeka:

"Kad se mlijeko pomuže pa se svari, razlije se na šcipe (plitke drvne činije), dok se ne uhvati kajmak ozgo na mlijeku. Kajmak se kupi u kacu pa se 'uzljuti' (ukisne), a onda se spe u kotao pa se miješa (bez vatre) 'paljačom' (velikom varjačom).

Maslo se time zbije u 'bublu' i meće u mijehove, a ono što ostane 'mlačenica', stavi se na vatru pa se provari, i to je 'urda', koja se odmah jede sa 'hljebom'.

Kad se sir pravi, skorup (kajmak) se prvo odijeli i metne u kacu, a mlijeko što ostane, 'varenik' umlači se pa se metne u njega sirište ('pelica'); čim se usiri, sir se ocijedi i meće u mijeh, a surutka se daje ovcama i kozama ili se prosipa" (1909:40).

Istraživanje ljetnih stočarskih stanova privuklo ga je i na Biokovo. Tamo će 1923. poći u pratnji jednog mladića: "Profesor Cvijić iz Beograda" - obavještava nas - "našao mi je drugoga suputnika Milenka Filipovića, Bosanca, mladog geografa" (1924:14). Riječ je, dakako, o dr. Filipoviću,¹⁰ budućem profesoru etnologije na univerzitetima u Skoplju i Sarajevu. Iz zapisa s tog boravka izdvajam ove retke:

"Stanovi su niski i tijesni, većinom naslonjeni na brijeg. Suvozd od velikoga kamenja, od kojih je po neki na uglu stana otesan. Krov je od dasaka koje su čak sa Velebita donešene parobrodom, pa su ih od mora ovamo donijeli. U stanu ima dvije, najviše tri postelje, svaka široka da dvoje mogu na njoj ležati. U sredini je ognjište, oko koga se svi u večer okupe, griju i pričaju" (1924:48).

Najviše je građe, dakako, prikupio na Velebitu, zapisujući štošta o napasivanju, preradbi mlijeka, kućnim pomagalicama i alatima, odjeći, običajima, pjesmama. Prema svjedočenju dr. Poljaka zapisao je, usto, i na tisuću imena ovaca (Marković, 1960:77). Na žalost, veći dio te etnografske građe ostao je neobjavljen u njegovim bilježnicama, pa nam preostaje samo zapitati se je li taj dragocjeni materijal za struku sučuvan ili je nepovratno izgubljen. Među objavljenim o životu velebitskih stočara nalazi se i zapis o ulozi i položaju žene:

"PLANINKA - STOPANICA! to je žena oko 40 godina, u punoj snazi, skoro svaka ima još i male djece.

Ona neumorno sve sama radi, striže ovce, muze, vari, kupi skorup, mete maslo, pravi sir, peče kruh, kuva, pere i malu djecu dvori. Kad sve poradi, pa nema nikakova posla, ona opet ne sjedi badava, nego prede vunu ili plete čarape itd.

No planinka nije samo domaćica i radenica, ona je i učiteljica i odgojiteljica djece i muške i ženske, pa još kako dobra! Od nje bez knjige sva djeca nauče se, što im treba u životu. Nauče slušati starije, pametno raditi i pošteno se vladati. Sva djeca svrše tu osnovnu školu života s odličnom uspjehom, nikad ni jedno ne padne na ispitu" (1936:58-59).

Simonović je nastojao svoje spoznaje o planinskim stočarima zaokružiti ne samo u prostoru nego i kroz vrijeme, pa je proučavao i povijesne izvore. Stoga je komentirao neke postupke upravnih vlasti u prošlosti, posebice onih tuđinskoga podrijetla, u kojima se očituje nerazumijevanje pučke svakidašnjice. Tako, primjerice, uzrok nesporazumima

¹⁰ Milenko Filipović (1902-1969) kao etnolog i antropogeograf također proučava podrijetlo stanovništva, ali i različite pojave iz tradicijskoga života i kulture u Bosni, Makedoniji, Srbiji i Vojvodini (npr. pučko gospodarstvo, obrte, nošnju, prehranu, društvenu organizaciju, običaje, vjerovanja i dr.).

što su nastajali između ličkih stočara i upravne administracije tumači činjenicom što austrijskim činovnicima nije bilo poznato funkcioniranje transhumantnoga načina stočarenja.

“Jedan (činovnik) nije znao, da se stočarski narod dva puta godišnje seli s jednoga mjesta na drugo, gdje je bolja paša, pa se 1699. tuži, kako ‘Vlasi’ ostave svoje kolibe i stanove pa sa svojom familijom i stokom otiđu na drugo zgodnije mjesto” (1936:54).

Kad je riječ o Velebitu i njegovu okružju, Simonović je u svojim zapisima otišao i korak dalje, pa se osim deskripcije upuštao i u neke analize. Cijelo je područje podijelio u tri areala (*primorski, podgorski i nadgorski*) obilježena i posebnim načinom života i kulture. Izrijekom kaže:

“Etnograf vidi u Primorju neku kulturnu mješavinu protkanu talijanštinom još i sada. Tu su ribari, vinogradari i trgovci”.

U drugom su arealu poljodjelci:

“Seljaci zemljoradnici žive dalje od mora na terasama 100 do 200 m nad morem visoko. Na tim ‘podima’ ima nešto malo zemlje ‘crljenice’ (terra rossa) za oranje i kopanje, da se može posijati nešto kukuruza, ječma, krumpira i kupusa. Sela su vrlo mala, većinom porodice, koje su se razmnožile.”

Za treće područje kaže:

“U nadgorju ljeti moramo se začuditi, kad vidimo onu prastaru nomadsku stočarsku kulturu velebitskih čobana, neku živu starinu koja nam priča bajke iz davne naše prošlosti.”

Pa zaključuje:

“Kada se penješ od mora uz Velebit, izgleda ti kao da prolaziš tri razne zemlje, u kojima žive tri razna naroda, i možeš za jedan dan proučavati tri razne kulture” (1914:67, 68, 90, 91).

Nadam se da se i iz ovako kratkog pregleda ulomaka Simonovićevih zapisa mogao steći uvid u raspon njegovih etnografskih interesa.

Treća je vrsta radova s etnografskom tematikom nastala kao ishod bavljenja problemima etnogeneze. Jamačno ga je na to ponukao Jovan Cvijić, koji je već od 1902. u okviru Srpske akademije nauka izdavao seriju *Naselja i poreklo stanovništva*. Po Simonovićevu svjedočenju njih su dvojica zajedno obilazila neka područja. Jedan se od takvih radova, *Srbi u Baji. Prilog za stariju etnografiju Bačke* (1932.), temelji najvećim dijelom na onomastičkim istraživanjima. Objavljujući prezimena zabilježena u crkvenim matičnim knjigama iz 18. st., Simonović je pokušao ustanoviti koliko je Srba u ono doba živjelo u Baji, mjestu na teritoriju današnje Mađarske. Ovdje valja spomenuti i njegov prilog objavljen u zborniku *Vojvodina* pod naslovom *Etnografski pregled* (1924.). U njemu razmatra etnički sastav stanovništva Vojvodine. Na dijakronijskoj razini prati procese doseljavanja i kasnijih povijesnih sudbina. Na sinkronijskoj razini o svakoj od narodnosnih skupina, a to su Srbi (kojima pribraja i Bunjevce, Šokce, Krašovane,

Hrvate, Bugare, Slovake i Ruse), te Rumunji, Madžari, Nijemci, Židovi i Cigani, izriče i svoja zapažanja o fizičkom izgledu, mentalitetu, gospodarskoj orijentaciji, ponašanju.

Ova skupina Simonovićevih radova ponajmanje je stručno utemeljena. Neki bi od njegovih zaključaka, promotri li ih se u svjetlu suvremenih teorija o etnosu, te suvremenih spoznaja i stajališta povijesnih i lingvističkih znanosti, ostali bez svojega uporišta. U njima se, zapravo, u mnogome očituju refleksi političkih prilika kakve su u razdoblju između dvaju svjetskih ratova vladale na teritoriju tadašnje države Srba, Hrvata i Slovenaca, odnosno Kraljevine Jugoslavije.

FOTOGRAFSKI DOKUMENTI

Upoznali smo raznolike interese i mnogobrojne aktivnosti Radivoja Simonovića, ishod kojih izaziva poštovanje. Ipak, najveća vrijednost u njegovu opusu neprijeporno su prizori što ih je zbilji otrgnuo svojim fotografskim aparatom. Zbirka njegovih fotografija, posebice ako je ocjenjujemo mjerilom vremena i okolnosti u kojima je nastajala, predstavlja nezamjenjive dokumente, koji se usto odlikuju i vrijednom estetskom razinom.¹¹

Izumljenu godine 1839. (Košević, 2000:12), dakle dvadesetak godina prije Simonovićeve rođenja, povjesničari civilizacije fotografiju smatraju jednim od najvažnijih otkrića 19. st. U području širenja informacija fotografija je, nakon Gutenbergova izuma tiska, nedvojbeno najvažniji pronalazak. Smatra se višeslojnim sredstvom informacije, dokumentacije i komunikacije, pa je i znanosti otvorila neslućene vidike.

Namijenjena profesionalcima, ona već krajem istoga stoljeća u kojemu je rođena postaje svojinom amatera. "Ljubitelji su je" - piše Nada Grčević - "prihvatili kao uzbudljivu tehničku igračku, naslućujući u njoj potencijalne mogućnosti novog umjetničkog medija" (1981:191). Od izložbe što su je bečki fotografski amateri organizirali godine 1891., amaterski se pokret širio po cijeloj Europi. Iste te godine amaterska fotografija svoju valorizaciju stiže i u Zagrebu. Naime, ondje je, u povodu održavanja Gospodarske izložbe, priređena u netom izgrađenoj zgradi Muzeja za umjetnost i obrt i izložba umjetnina, među kojima i fotografija. Uz "fotografe po zanatu" na izložbi sudjeluju i "amateri". Neposredna je pak posljedica te međunarodne izložbe bila osnivanje prvog kluba fotografa-amatera u Zagrebu, 1892. (Maleković, 1994:18). U to je doba Simonović, međutim, već duboko uključen u novi *hobby*. "God. 1887." - obavještava nas - "kao vojni lekar dopro sam u Hercegovinu, pa sam već tamo postao planinar (...) i slikao (sa tuđim aparatom)" (Krajač, 1932:43). Ubrzo nabavlja i vlastitu fotografsku opremu; još se i danas (2000.) među starijim naraštajima muzejskih djelatnika u Zagrebu sačuvalo sjećanje na njezinu prvoklasnu

¹¹ Po Hirčevu navodu zbirka se godine 1925. sastojala od 6000 primjeraka, dok Daljčev spominje da je brojala preko 8000 i da je predana Akademiji nauka u Beogradu (Hirtz, 1925:22; Daljčev, 1958:8). Sečanski potvrđuje da je Simonovićevu bogatu zbirku slika ("... koja se odnosi na tipove kuća, oruđa i narodne nošnje") otkupio Etnografski institut SANU (Sečanski, 1952:565).

Već je spomenuto da se u Vojvodanskom muzeju čuva oko 3000 primjeraka. Od toga se oko 390 presnimki etnografskih motiva iz Hrvatske nalazi u fototeci Instituta za etnologiju i folkloristiku u Zagrebu.

vršnoću. Znano je, osim toga, da je za boravka u Topuskom, godine 1902., bio članom budimpeštanskog foto-kluba. Dakle, u osvit organiziranoga fotoamaterizma u našim krajevima Simonović već uvelike fotografira predjele koje posjećuje i ljude koji ih nastavaju.

Posebice se specijalizirao za planinske krajolike i fenomene krša. No, na radost etnologa tema kojom se također mnogo bavio narodne su nošnje. Usto, njegovu su kameru intenzivno privlačila ljudska lica koja je rado slikao u krupnom planu. Pripremajući raspravu *O tipovima i etnogeniji našeg naroda*¹² poduzima putovanja u razne krajeve; slika Šokce u Baranji, Rekaške Srbe te Krašovane u Banatu i Bačkoj, Ličane, zagorske Dalmatince, Konavljane, Bračane, Podravce. Upućuje se i u Belu Krajinu, kamo ga prati etnolog i antropolog dr. Niko Županić.¹³ Zanimaju ga crkve, groblja, mostovi, seoske kuće, zgrade za privremeni boravak, prometna sredstva. Ali, prije svega i kao trajni izazov - Velebit.

Od prvoga boravka godine 1903. teče nepresušni niz fotografskih dokumenata toga osebjunoga gorskog svijeta: o geološkim fenomenima, vegetaciji, pastirskim stanovima, stjenovitim predjelima. Simptomatično je za Simonovićevu osobnost da pritom nije posve zadovoljan svojim učinkom. On, naime, u dobi od navršene 74 godine piše prijatelju: "Ja hoću još na leto da idem po Velebitu, da tražim nešto što mislim da nisam dobro uhvatio. (...) Specijalno hoću da popunim etnografski deo, koji je kod nas najmanje obrađen" (Krajač, 1932:43).

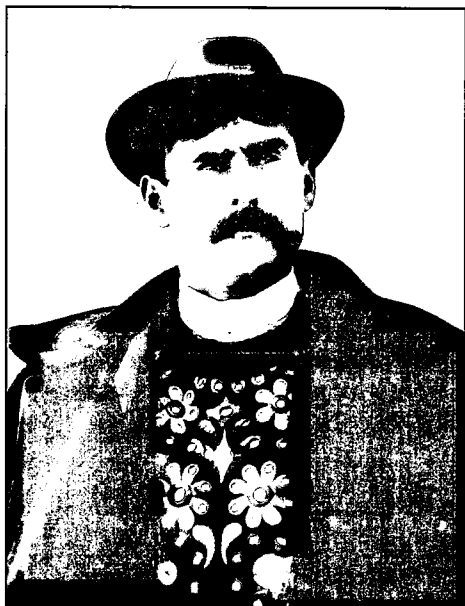
Samom postupku fotografiranja pristupao je vrlo studiozno. Pomno je birao motiv, nastojeći da slika uvijek predstavlja zaokruženu cjelinu. Posebnu je pažnju posvećivao rasvjeti.¹⁴ Čak je i prije polaska na "teren", još kod kuće, proračunavao u koje će doba dana pojedini predjel biti najbolje osvijetljen. Načelo antropocentričnosti primjenjivao je i pri fotografiranju, pa je na slikama - bilo da je motiv, primjerice, bila stijena, zgrada ili stablo - mjerilo veličine neizostavno bio ljudski lik. To se Simonovićevo apriorno stajalište i opredjeljenje pri fotografiranju razabire također iz teksta njegove recenzije albuma *Hrvatske planine*. U njemu opominje autore dotičnoga albuma: "Sve te slike izgledaju, kao da su snimljene na jednoj planeti, na kojoj nema živih bića, ni ljudi, ni životinja; ili kao da su naše hrvatske planine usred ljeta posve puste; kao da po selima i kućama usred dana svi spavaju" (*Hrvatski planinar*, 1936:55).

Da bi ostvario fotografiju koja će zadovoljiti njegove visoke kriterije, nije žalio truda, a strpljenje što ga je pritom krasilo bilo je već legendarno. "Zbog jednog podesnog motiva" - posvjedočuje Hirtz - "penjat će se i više stotina metara po

¹² O njezinu objavljivanju podaci se razlikuju. Tako Daljčev u Simonovićevoj bibliografiji navodi taj naslov iz godine 1936., ali dodaje da je u rukopisu (1958:17), dok Sečanski za isti naslov tvrdi da ga je Matica srpska objavila 1927. (1952:566.).

¹³ Niko je Županić (1876-1961) etnolog, antropolog i političar. Osnivač je i prvi direktor Etnografskog muzeja u Ljubljani (1921.); pokretač prvog slovenskog etnološkog časopisa *Etnolog* (1926.) i profesor etnologije na Filozofskom fakultetu u Ljubljani.

¹⁴ Valja imati na umu da je riječ o onodobnim, neautomatskim fotoaparatom, kod kojih je fotograf sam morao odrediti i rasvjetu i ekspoziciju i udaljenost od izabranog motiva.

Stari Šokac, Županja. Foto: R. Simonović, 1905.

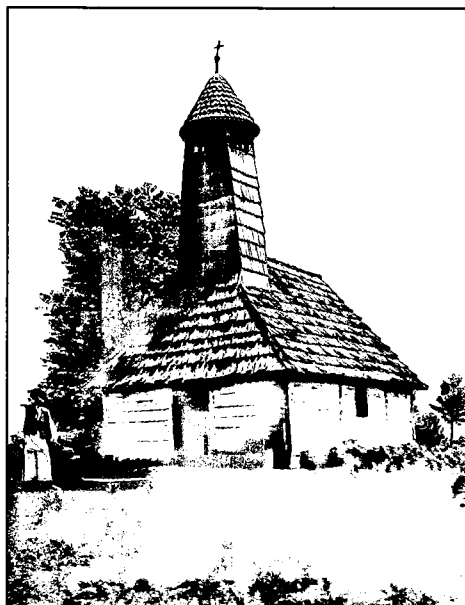

Đuro Braljковиć, Dalmacija. Foto: R. Simonović

Marija Vrkić, Kruševo, Dalmacija.
Foto: R. Simonović

Crkva u Pješćanici kod Vrginmosta.
Foto: R. Simonović, 1909.

najstrašnijem kršu, samo da ga slika. (...) Na Prenju je, fotografirajući staro glečersko dno ispod Lupoglava, proveo dva sata birajući mjesto, odakle će slikati" (1925:24).

Razumljivo je da fotografije objavljuje uz svoje tekstove kao njihov integralni dio. Objavljuje ih i samostalno; u *Hrvatskom planinaru* susrećemo ih od 1914. do 1941. gotovo u svakomu broju. No, Simonović nesebično svoje slike ustupa i drugim piscima, pa se pojavljuju u različitim tadašnjim edicijama, katkad kao ilustracija, katkad kao sastavni dio teksta. Spomenut ću samo neke: članak B. Krčmarića o Smiljanu u Lici, objavljen u *Zborniku za narodni život i običaje*, 1905., pisan je prema fotografijama koje je Simonović snimio 1904. U *Prirodnom zemljopisu Hrvatske* Dragutina Hirca iz 1905. niz je fotografija s velebitskim motivima. Nekoliko se slika pojavljuje u raskošnom izdanju *Dalmacija* R. Havassa, izašlom 1906. u Budimpešti; također u monografiji o Velebitu A. Degena, objavljenoj 1914. u Hannoveru; u *Geomorfologiji* J. Cvijića, otisnutoj 1924. u Beogradu, kojoj je Simonovićeve fotografije i na naslovnici. Et cetera.

U istom je tom razdoblju naš autor neizostavno sudjelovao i na izložbama umjetničke fotografije, što ih je u Zagrebu priređivalo Hrvatsko planinarsko društvo, i to najprije u salonu Ulrich, a poslije i u Zagrebačkom zboru (Tonković, 1994:151). Ako je vjerovati ocjeni kroničara umjetničke fotografije, Mladena Grčevića, bile su to izložbe zavidnoga dosega (1978:21). Simonović je na njima redovito dobivao prve nagrade i pohvalne kritike. Mnoge kopije njegovih fotografskih ostvarenja kolale su u to doba ne samo među planinarima, ukrašavajući zidove mnogih planinarskih domova, već i među stručnjacima. Zatekla sam ih u fototekama muzeja i instituta.¹⁵

Međutim, važnim mi se čini pojavljivanje Simonovićeve fotografije i u suvremenoj znanstvenoj literaturi. Činjenica što je svih šesnaest foto-priloga u komparativnoj studiji Mirka Markovića o sezonskim stočarskim naseljima u Dinarskim planinama (1975.) Simonovićevo djelo, upozorava da ih je autor studije tretirao više nego pukom ilustracijom minula vremena. I u drugoj Markovićevoj studiji - o narodnom životu i običajima sezonskih stočara u Velebitu (1980.) - opet se pojavljuju Simonovićeve fotografije. Njihovu dokumentarnost spojenu s tehničkom i estetskom vrijednosti i sama sam iskoristila, objavljujući Simonovićeve fotografije s motivom nošnje u knjizi o tradicijskom odijevanju Žumberčana (Muraj, 1988), kao i fotografije s motivom seoskih zgrada u knjizi o stambenoj kulturi Sošica (1989.). Svoje su mjesto našle i u najnovijim etnološkim publikacijama. Tako, primjerice, u preglednom djelu *Etnografija: Svagdan i blagdan hrvatskoga puka*, autora Čapo-Žmegač & Muraj & Vitez & Grbić & Belaj iz godine 1998., kao i u obimnoj, raskošno ilustriranoj monografiji *Croatian folk*

¹⁵ U obavijesti iz 1923. o tzv. *privatnim promicateljima*, koji su svojim poklonima obogaćivali fundus Etnografskog muzeja u Zagrebu, zabilježeno je da je dr. Radivoj Simonović, liječnik iz Sombora poklonio: "više originalnih fotograf. snimaka etnografskog sadržaja iz Velebitskog kraja i Bosne" (*Narodna starina*, 1923:303). Valja pritom spomenuti da je Simonović bio i član, u to doba razgranate mreže, tzv. *povjerenika* Etnografskog muzeja (isto:301).

Tri izložka kojima je Simonović bio zastupljen na velikoj izložbi *Fotografija u Hrvatskoj 1848-1951*, priređenoj u Muzeju za umjetnost i obrt 1994. - "Južni Velebit", "Planinski masiv" i "Srednji trijas" - vlasništvo su Hrvatskog prirodoslovnog muzeja u Zagrebu (Tonković, 1994:448).

culture: At the crossroads of worlds and eras skupine autora iz g. 2000., gdje prenose poruku o naseljima i kućama u Lici, lončarima iz Kaluđerovca, pečenju kruha na Banovini, proštenju u Žumberku. Vjerujem da ima još takvih primjera te da će ih biti i u budućnosti.¹⁶

Znano je da su danas mogućnosti za stvaranje kvalitetne fotografije silno uznapredovale. Pa zašto onda još i sad posizemo za starim Simonovićem slikama? Zato, usudila bih se reći, jer su sretna sinteza visoke razine tehničkoga umijeća i bogatih kreativnih sposobnosti svoga autora. Dokumentarni sadržaj Simonovićevih fotografija nerijetko prerasta u umjetničko djelo.

POVOD DRUGI

Nema dvojbe da je dr. Radivoj Simonović nesvakodnevna osoba. Premda je najveći dio svoga ljudskoga vijeka proživio u pokrajinskom mjestu, uistinu je pripadao duhovnom svijetu srednjoeuropske intelektualne zajednice svoga doba. Kao čedo 19. stoljeća bio je klasično humanistički obrazovan, što ga nije sputavalo u njegovu upuštanju u multidisciplinarna istraživanja; nešto od čega bi današnji intelektualac sa svojom specijaliziranim naobrazbom zasigurno zazirao. Tadanji tempo života još mu je omogućavao da uz svoje primarno i egzistencijalno zvanje ostvari i obimnu spisateljsku produkciju, pa i da održava brojne prijateljske kontakte s istaknutim ljudima iz svijeta znanosti tada, još jedino mogućim, epistolarnim načinom. Humanistička orijentacija koja ga je krasila, te pogled na svijet u čijemu je središtu čovjek, neminovno je potakla i njegov interes za etnološke fenomene. Zahvalni na njegovu doprinosu, svjesni smo da se u Simonovićevu opusu reflektiraju i dometi i zablude stručne i znanstvene misli njegova doba.

No pažljivu čitatelju zacijelo nije promaklo da su glavni izvori o životu i djelatnosti dr. Simonovića objavljeni u publikacijama namijenjenima planinarima, što će reći izvan-stručnoj i izvan-znanstvenoj javnosti. Na to se nastavlja i činjenica što među svojim sudruzima - geografima i geolozima, botaničarima i zoolozima, antropolozima i etnolozima - koji su svi poimence predstavljeni u enciklopedijskim publikacijama otisnutima poslije Simonovićeve smrti jedino o njemu nema spomena.¹⁷ Tek je nedavno Simonovićevo ime našlo svoje mjesto u pregledu o umjetničkim fotografima. U obimnu katalogu uz izložbu *Fotografija u Hrvatskoj 1848-1951.* u

¹⁶ Na posljertku vrijedan je spomena i primjer kad Simonovićeva fotografija postaje ključnim dokumentom pri obnovi memorijalnog spomenika. Riječ je o rekonstrukciji rodne kuće Nikole Tesle u ličkome selu Smiljanu uoči 130-obljetnice Teslina rođenja, 1985. Na osnovi tadašnjeg prijedloga Restauratorskog zavoda Hrvatske zgrada se rekonstruirala - kako je objavljeno u onodobnom tisku - prema: "najstarijem poznatom prikazu Teslina zavičaja", tj. fotografiji što ju je Simonović snimio ljeti 1904., a objavljena je bila u već spomenutom članku Bogdana Krčmarića 1905. (Drobnjak, 1985:8).

¹⁷ Ovdje se u prvomu redu misli na brojna enciklopedijska i leksikografska izdanja publicirana u Socijalističkoj Federativnoj Republici Jugoslaviji između 1945. i 1990. g. U edicijama te vrste objavljenima prije 1945., kratka je obavijest o Simonoviću objavljena jedino u Stanojevićevoj *Narodnoj enciklopediji* iz 1928. (str. 99-100).

natuknici o Simonoviću spominje se njegov udjel u ilustriranju Hirčeva *Zemljopisa* kao i suradnja s Josipom Poljakom, te ga se kvalificira jednim od rodonačelnika planinarske fotografije (Tonković, 1994:448). No, o tome kako su o njemu danas manjkave ili nedostupne obavijesti svjedoči podatak da se i u ovako serioznoj publikaciji pogrešno navodi njegova osnovna profesija.

Te žalosne i nepravedne činjenice, koje više govore o nama negoli o njemu, bile su drugim povodom nastajanja ovog priloga. Njime se htjelo upozoriti da kompleksno i nedovoljno poznato djelo Radivoja Simonovića, pa i u onom dijelu koji je vezan za hrvatski prostor, tek čeka svoju prezentaciju i valorizaciju.

LITERATURA I IZVORI

CROATIAN FOLK CULTURE: AT THE CROSSROADS OF WORLDS AND ERAS, ur. Zorica Vitez & Aleksandra Muraj, Zagreb, 2000.

ČAPO-ŽMEGAČ, Jasna [et al.] (1998): *Etnografija. Svagdan i blagdan hrvatskoga puka*, Matica hrvatska, Zagreb.

DALJČEV, Đorđe (1958): *Dr. Radivoj Simonović, Život i rad*. Planinarsko društvo "Dr. Radivoj Simonović", Sombor.

DROBNJAK, Vladimir (1985): Kutak smiljanskog genija. *Vjesnik*, Zagreb, 15. rujna, str. 8.

GRČEVIĆ, Mladen (1978): *Počeci amaterske umjetničke fotografije u Zagrebu*. Zagrebačka fotografija, Almanah, Zagreb.

GRČEVIĆ, Nada (1981): *Fotografija devetnaestog stoljeća u Hrvatskoj*. Društvo povjesničara umjetnosti Hrvatske, knj. 28, Zagreb.

HIRTZ, Miroslav (1925): Dr. Radivoj Simonović. *Hrvatski planinar* 21, Zagreb, str. 21-27.

HRVATSKI PLANINAR. Glasilo Hrvatskog planinarskog društva u Zagrebu, 1-40. Zagreb, 1898-1944.

KRAJAČ, Ivan (1932): Dr. R. Simonović o Velebitu. *Hrvatski planinar* 28, Zagreb, str. 43-44.

KOŠČEVIĆ, Želimir (2000): *Fotografske slike: 160 godina fotografske umjetnosti*, Školska knjiga, Zagreb.

MALUCKOV, Mirjana (1974-1978): Etnologija u Vojvođanskom muzeju u Novom Sadu. *Rad vojvođanskih muzeja* 23-24, Novi Sad, str. 148-172.

MALEKOVIĆ, Vladimir (1994): Hrvatska kao civilizacijski i kulturni okvir razvoja fotografije 1848-1951. u: *Fotografija u Hrvatskoj*, Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb, str. 11-45.

MARKOVIĆ, Mirko (1960): Istraživači velebitskog krša. *Naše planine* 12, Zagreb, str. 11-22, 72-83, 121-126.

- MARKOVIĆ**, Mirko (1964): Susret pod Velebitom. *Naše planine* 16, Zagreb, str. 195-198.
- MARKOVIĆ**, Mirko (1975): Sezonska stočarska naselja na Dinarskim planinama. *Zbornik za narodni život i običaje* 46, Zagreb, str. 253-296.
- MARKOVIĆ**, Mirko (1980): Narodni život i običaji sezonskih stočara na Velebitu. *Zbornik za narodni život i običaje* 48, Zagreb, str. 5-139.
- MURAJ**, Aleksandra (1988): *Narodna nošnja Žumberka (Stojdraga)*. Kulturno-prosvjetni sabor Hrvatske, Zagreb.
- MURAJ**, Aleksandra (1989): *Živim, znači stanujem. Etnološka studija o kulturi stanovanja u žumberačkim Sošicama*. Hrvatsko etnološko društvo et al., Zagreb.
- NARODNA STARINA*, knj. II, sv. 6, Zagreb, 1923.
- SEČANSKI**, Živan (1952): Dr. Radivoj Simonović (17.VIII.1858-21.VII.1950), *Glasnik Etnografskog instituta SANU* I (1-2), Beograd, str. 563-566.
- SIMONOVIĆ**, Radivoj (1909): Preko Čvrstice u Drežnicu, *Hrvatski planinar* 7, Zagreb, str. 33-47.
- SIMONOVIĆ**, Radivoj (1909): Putovanje po planinama. *Kalendar Bošnjak* 27, Sarajevo, str. 66-72.
- SIMONOVIĆ**, Radivoj (1914): Velebit (najljepša hrvatska planina). *Hrvatski planinar* 17, Zagreb, str. 49-52, 65-68, 89-91, 105-108.
- SIMONOVIĆ**, Radivoj (1921): O škrapama. *Glasnik geografskog društva* 5, Beograd, str. 142-159.
- SIMONOVIĆ**, Radivoj (1923): *Đaci planinari. Peta knjiga omladinske matice za Vojvodinu*, Novi Sad.
- SIMONOVIĆ**, Radivoj (1924): Biokovo. *Hrvatski planinar* 20, Zagreb, str. 39-51.
- SIMONOVIĆ**, Radivoj (1924): Etnografski pregled (Vojvodine), u: *Vojvodina*. Novosadska sekcija udruženja jugoslovenskih inženjera i arhitekata, Novi Sad, str. 84-118.
- SIMONOVIĆ**, Radivoj (1925): *Tektonische Urhohlräume unter den Falten-Gebirge. Neue Erklärung des Karstproblems*, Sombor.
- SIMONOVIĆ**, Radivoj (1932): Bitne odlike Velebita. *Hrvatski planinar* 20, Zagreb, str. 67-68.
- SIMONOVIĆ**, Radivoj (1932): *Srbi u Baji. Prilog za stariju etnografiju Bačke*, Srpska manastirska štamparija, Sremski Karlovci.
- SIMONOVIĆ**, Radivoj (1936): Kako da idemo, što da jedemo i što da pijemo u planinama, *Hrvatski planinar* 32, Zagreb, str. 176-181, 193-196, 271-275.
- SIMONOVIĆ**, Radivoj (1936): Moje planinarenje. *Vesnik Društva Fruška gora* 10, Novi Sad, str. 30-33.
- SIMONOVIĆ**, Radivoj (1937): Stočari u Lici i na Velebitu, *Lički kalendar za 1937*, Zagreb, str. 49-59.

STANOJEVIĆ, Stanoje (1928): *Narodna enciklopedija srpsko-hrvatsko slovenačka*, (1924-1929), sv. 26/IV, Bibliografski zavod d.d., Zagreb, str. 99-100.

TONKOVIĆ, Marija (1994): Oris povijesti fotografije u Hrvatskoj, u: *Fotografija u Hrvatskoj 1848-1951*, Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb, str. 46-173.

TONKOVIĆ, Marija (1994): Biografije i katalog, u: *Fotografija u Hrvatskoj 1848-1951*, Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb, str. 423-454.

RADIVOJ SIMONOVIĆ'S ETHNOGRAPHIC AND PHOTOGRAPHIC CONTRIBUTIONS TO CROATIAN ETHNOLOGY

Summary

The paper discusses life and work of dr. Radivoj Simonović (1858-1950), a physician from Sombor, a person of unusually wide field of interests, who took part in various activities and was equally interested in both natural and cultural phenomena. His rich writing opus contains the documented ethnographic materials, most of which describe way of life of the Dinaric cattle-breeders. Simonović is also the author of an important photographic collection, characterized not only by its documentary value, but by the high aesthetic level as well.

Translated by Sanja Kalapoš

Key words: history of Croatian ethnology / ethnographic photography / Dinaric cattle-breeders